

Başlık/ Title: Ömer Seyfettin'in "Ashab-ı Kehfimiz" Hikâyesinde Millî Kimlik ve Öteki

Yazar/ Author

Haşim ÖGE

ORCID ID

0000-0003-1402-8912

Bu makaleye atıf için: Haşim Öge, "Ömer Seyfettin'in 'Ashab-ı Kehfimiz' Hikâyesinde Millî Kimlik ve Öteki", *KARE*, no. 11 (2021): 319-342.

To cite this article: Haşim Öge, "National Identity and the Other in Ömer Seyfettin's Story of 'Ashab-ı Kehfimiz'", *KARE*, no. 11 (2020): 319-342.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 4 Eylül / Sept 2021

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 09 Temmuz / July 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20 Temmuz / July 2021

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

DRJI

EuroPub

MLA
International
Bibliography

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi
/AcceptanceDate: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography:Kabul Tarihi /AcceptanceDate : 28Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Haşim ÖGE*

ÖMER SEYFETTİN'İN "ASHAB-I KEHFİMİZ" HİKÂYESİNDE MİLLÎ KİMLİK VE ÖTEKİ
Özet: Bireyin bilinçlilik hâlinde ziyade doğal bir durum olarak yaşadığı millî kimlik, ancak bilince çıkarılarak güçlenebilir. Bireyin aidiyet duygusunu güçlendirilirken kurulan temel kurgu 'biz ve öteki'dir. Ötekinin yok sayılması, millî benlik duygusunun doğallaşarak görülmemesine neden olabilir. Bu nedenle biz duygusunun en güçlü olduğu dönemler, 2. Meşrutiyet döneminde olduğu gibi ötekinin tehdidinin en fazla hissedildiği zamanlardır. Bu dönem sonrasında yaşanan, devletin ve milletin varlığını tehdit eden toplumsal ve siyasi olayların neticesinde bazı Türk aydınlarında Türkçülük fikri canlılık kazanır. Türkçü aydınlar millîleşme sürecini hızlandırmak için dil, millet ve edebiyat arasındaki ilişkiyi kullanırlar. Millî edebiyatın öncüsü ve en önemli simalarından birisi olan Ömer Seyfettin'de edebiyat bu işleviyle öne çıkar. Bu çalışmada yazarın millî şuuru uyandırmak için yazdığı "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesi öteki ve yabancılaşan öteki bağlamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Ashab-ı Kehfimiz, Millî Kimlik, Öteki, Yabancılaşan Öteki

NATIONAL IDENTITY AND THE OTHER IN ÖMER SEYFETTİN'S STORY OF "ASHAB-I KEHFİMİZ"

Abstract: The national identity that the individual lives as a natural state rather than a state of consciousness can only be strengthened by bringing it into consciousness. While strengthening the sense of belonging of the individual, the basic construct is "us and the other". Ignoring the other may cause the national sense of self to not be seen naturally. For this reason, the periods when the feeling of us is the strongest are the times when the threat of the other is felt the most, as in the Second Constitutional Monarchy. As a result of the social and political events that threatened the existence of the state and the nation after this period, the idea of Turkism gained vitality in some Turkish intellectuals. Turkish intellectuals use the relationship among language, nation and literature to accelerate the process of nationalization. In Ömer Seyfettin, who is one of the pioneers of national literature and one of the most important figures, literature stands out with this function. In this study, the story of "Ashab-I Kehfimiz" written by the author to awaken national consciousness will be examined in the context of the other and the alienated other.

Keywords: Ömer Seyfettin, Ashab-ı Kehfimiz, National identity, the other, the alienated other.

* Erciyes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Doktora Öğrencisi, email: zehrahasimm66@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1402-8912

Giriş

Kültürel çevre insan kişiliğini etkileyen en temel faktörlerdendir. Ailenin verdiği bedensel, zihinsel ve ahlaki terbiye insanın özneleşmesini sağlayan ilk etkileşim dairesini meydana getirirken; topluma özgü kişilik tipini oluşturan dinler, mitler, düşünce ve yaşam şekilleri diğer etkileşim dairesini oluşturur. Dolayısıyla bir topluma özgü kişilik tiplerinin oluşmasında "orijinal bir terkip[...] ve mutlak manada benzer[siz]"¹ olan millet ve onun vücuda getirdiği kültür en önemli rolü oynar.

İnsan varlığının temel yapısını oluşturan kültür ve toplum, bireyin ben kimliğini etkiler. Ancak bu etki her zaman biz kimliğini beraberinde getirmeyebilir; çünkü biz kimliğinde, bireyin bir topluma ve o toplumun kültürüne ait olduğunu dile getirmesi gerekir. Oysa birey topluma aidiyetini bilinçlilik hâlinde ziyade doğal bir durum olarak yaşar. Bu aidiyet ancak bilince çıkarılarak örneğin farklı toplumlar ve yaşam biçimleri ile karşılaşma sonucunda ortak kimliğe veya biz kimliğine doğru güçlenebilir.² Dolayısıyla kimlik; kişilerin veya toplulukların kim olduklarına dair sorularına cevap aradıkları farkındalık hâlidir. Bu farkındalık hâlinde kişi kendisiyle ve ait olduğu toplumla ilgili bilinçsizce oluşan algı ve bilgileri bilince çıkarır; kendisi ve ait olduğu toplumla ilgili bağlarında şuurlu hâle gelir. Jan Assmann, bireyin kendini bildiği ölçüde birey olacağını ve aynı şekilde kendini 'soy', 'halk' ve 'millet' kavramı çerçevesinde anladığı ve sunduğu ölçüde de onlara girmeye hak kazanacağını söyler. Bireyin ben kimliği toplumsal yapı tarafından meydana getirilir. Kişisel kimlikler bu durumda hep bir millî kimliktir. Ben kimliği ile ortak kimlik arasındaki fark ise ortak kimliğin sembolik bir biçimlendirme olması ve;

...kişisel kimlikte olduğu gibi kişinin bedeninin doğal, elle tutulabilirliğine dayanmamasıdır. (...) 'Sosyal beden', görülebilir, elle tutulabilir bir gerçeklik olarak yoktur. O bir imge, bir hayali büyüklük, bir sosyal yapıdır. Ama bu haliyle gerçekliğin ta kendisidir.³

Özetle ortak kimlik, ortak aidiyetin bilince çıkarılmasıdır. Buna göre kültürel kimlik de bir kültüre katılımın bilince çıkarılması ya da o kültüre ait olduğunun ilan edilmesidir.

Anthony D. Smith'e göre millî kimlik ve millet, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasî pek çok unsurdan oluşan soyut

¹ Şerif Aktaş, *Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yay., 2011, s. 31.

² Jan Assmann, *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2015, s. 143.

³ Assmann, *Kültürel Bellek*, s. 139-142.

ve karmaşık bir yapıdır. Millî bir kimlik temelde çok boyutludur; tek bir unsura indirgenemediği gibi halka yüzeysel yollardan kolay ve hızlı bir şekilde benimsetilebilecek bir şey değildir. Teritoryal işleviyle toprağı herhangi bir toprak parçası olmaktan çıkarıp tarihin belleğı olan bir yurt ve vatan haline getiren millî kimlik, siyasi işleviyle de fertleri 'uyruklar' ve 'yurttaşlar' olarak toplumsallaştırır. Yine müşterek değer ve sembollerle topluluk fertlerine ortak miraslarını, kültürel yakınlıklarını hatırlatarak ortak kimlik ve aidiyet duygularını güçlendirir.⁴

Millî kimlik, millet olma süreçlerinde fertlerinin aidiyet duygusunu güçlendirirken temel kurgusunu iki aks üzerine kurar: Biz ve öteki. "Kimlikler -bireysel ve kolektif- ben ile ötekiler arasındaki farklılıkları ve ortaklıkları, bunların toplumsal konumlanışlarını az çok sabit biçimde yorumlayarak kuran belli kültürel biçimlerdir."⁵Biz duygusu millet, dil, vatan, tarih, ülkü gibi sevgi nesnelere üzerinden oluşurken, öteki ise bu nesnelere tehdit eden olumsuz unsurlardan oluşur.

Ortak kimlik veya biz kimliğibir grubun yarattığı ve aynı zamanda üyelerinin özdeşleştiğı imgelerdir. Kendi başına bir biz kimliğinden söz edilemez. "Kendini bu kimlikte tanımlayan bireylerin varlığı ölçüsünde var olur. Grup üyelerinin bilincindeki canlılığı ölçüsünde ve onların düşüncesi ya da eylemini etkilediğı ölçüde güçlü ya da zayıftır."⁶ Dolayısıyla insanın kimlikle ilgili bilinç eşiğinin yükselmesi, aidiyetinin de güçlenmesini sağlar.

Millî kimlik kişinin bireysel kimliğini etkileyen üst bir kimliktir. İnsanın "... kendini güçlü bir geçmişe bağlı ve ait hissederek diğerlerinden daha kadim ve üstün hissetme duygusudur."⁷ İnsan ait olduğu toplumun değerlerini, dünya görüşünü, zevk ve duyuşunu benimseyerek toplumsal kimliğini elde ederken aynı zamanda bu tercihin en iyi yaşam şekli olduğuna inanır. "Öteki'nden daha aşağı bir (ulusçu) ulusal kimlik, anlamsızlığa varır ve olanaklı değildir."⁸ Dolayısıyla insan millî kimlik bilincini kazanmakla mensup olduğu milletin üstün özelliklerle donatılmış bir millet olduğunu da ilan eder. Bu tez ötekini yok saymaz, sadece öznenin ait olduğu toplumun diğer toplumlardan üstün ve daha iyi olduğu iddiasıdır. İnsanın ait olduğu toplumu tanımak ve onu konumlandırabilmek için ötekine ihtiyaç vardır. İnsanın kendi benliğiyle ilişkisi dolaylıdır, yani

⁴ Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, çev. Bahadır S. Şener, İstanbul: İletişim Yay., 1994, s. 34-35.

⁵ NiraYuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, çev. Aysin Bektaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 91.

⁶ Assmann, *Kültürel Bellek*, s. 142.

⁷ Mustafa Dağ, "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Ortak Tarihi Bellek Açısından Millî Kimlik İnşası", *Hece: Hikâyenin Türkçe Sesi Ömer Seyfettin*, haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir, 23/265 (2019), s. 376.

⁸ Herkül Milas, *Türk Romanı ve "Öteki"*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 83.

benliğini aynada ve ayna işlevi gören diğer insanlarla ilişkide fark edip tanımlayabilir. Tıpkı insan benliği gibi toplumsal benliği için de ötekine ihtiyaç vardır. "Bu tür bir yansıtma, farkına varma ve bilinçlenmeyi de içerir. Başkaları ile ilişkimiz aynı zamanda kendimizle ilişkimizdir."⁹ Toplumsal kimliğin öteki üzerinden ortaya konulması, ötekini yaratmak değil öteki üzerinden kendi millî kimliğini kurmaktır.

Millî kimlik arayışında "Kimsiniz?" sorusuna cevap aranırken millî bilince, ötekinin bilgisiyle varılır. Kimlik, var olmak için farklılığa gereksinim duyar; kendi kesinliğini güven altına almak için de farklılığı ötekiliğe dönüştürür.¹⁰ "Öteki", ulusal kimliğin oluşmasında en önemli etkidir."¹¹ Ayrıca ötekinin varlığını önemsizleştirmek, kendi millî benlik duygusunun doğallaşarak görülmemesine neden olabilir. Bu nedenle biz duygusunun en güçlü olduğu dönemler, ötekinin tehdidinin en fazla hissedildiği zamanlardır.

1. Millî Edebiyatın Kuruluşunda Millî Kimlik Oluşturma Çabaları ve Öteki

II. Meşrutiyet sonrasında devletin ve milletin varlığını tehdit eden bunalım ve istikrarsızlığın neden olduğu bazı toplumsal ve siyasi olaylar yaşanır. Yaşanan bu gerçeklerin itmesi sonucunda bazı Türk aydınlarında Türkçülük fikri canlılık kazanır. Aydınlar bu düşüncelerini fikri söyleme taşıyarak toplumsal bir ideoloji oluşturmak isterler. Suavi Aydın'a göre milliyetçilik hareketlerinin çözmesi gereken ilk problem "...bir sosyokültürel varlığın kendisini 'ulus' olarak tasavvur etmeye başlaması meselesidir." Başlangıçta hiçbir ulusal hareket, kendisinden saydığı insanların tam bir 'ulus bilinci'ne sahip hazır bulunuşluğuyla ortaya çıkmaz. Tüm milliyetçilik hareketleri ilk önce entelektüel ve siyasi hareket olarak doğarlar. Ulusa ait insanları aidiyet bakımından ikna edecek ve bu aidiyeti güçlendirecek programlar hazırlarlar. Entelektüel ve siyasi alanda kazanılan millî kimlik ve milliyetçilik hareketinin politikleşmesi ve sosyal hayatın tüm alanlarına yayılması ise yerel ve evrensel düzeyde o hareketin mücadeleye girmesiyle mümkün olur.¹²

II. Meşrutiyet sonrası Türk kimliğinin kültürel hayatta, daha sonra siyasi ve toplumsal yaşamda var olmasında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin gibi isimler etkili olur. Bu aydınlar,

⁹ Assmann, *Kültürel Bellek*, s. 144.

¹⁰ Recep Yıldız, Sakine Demir, "Millî Kimliğin Oluşumunda Zihniyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2003), s. 4 (erişim tarihi: 10.12.2019).

¹¹ Milas, *Türk Romanı ve "Öteki"*, s. 83.

¹² Suavi Aydın, "Popüler Kültür ve Milliyetçilik: Sokağın Hissi", *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 73.

Tanzimat'la başlayıp II. Meşrutiyet'in ilk yıllarına kadar devlet politikası olarak kabul gören suni bir Osmanlılık fikrinden dolayı geri planda bırakılmış Türklük şuurunu uyandırmaya çalışırlar. Bu "Aslında kendi kültürünü yeniden icat etme veya diriltme, sonra da ona sahip çıkma durumudur."¹³ Dolayısıyla Türkçülük hareketi, Osmanlı devletinde - içerisinde başka ulusları barındıran devletleri milliyetçilik hareketinin tehdit ettiği dönemde- geri plana atılan, siyasi ve sosyal hayattan uzaklaştırılmaya çalışılan Türk kültürünü merkeze alma ve bu merkezden hayata yön verme çabasıdır. Aydınlar, Türklük şuuruyla yaşama bakan, bu şuurla yoğrularak terbiye olmuş bir toplum ve siyaset anlayışı geliştirmeyi amaçlarlar. Yine bu şuurun oluşturduğu mefkûreye sahip nesille geleceği kurmayı ve şekillendirmeyi hedeflerler.

Ömer Seyfettin, "Uyanmaya başlayan büyük Türklük, milliyeti, hâkimiyeti, istiklali ve mazisiyle beraber lisanını da milliyetsizlerin elinden kurtaracak."¹⁴ifadesiyle yapmak istediklerini açıklar. Yazar hikâyelerinde ve diğer yazılarında oluşturmaya çalıştığı bu Türklük kimliğini öteki üzerinden kurar. "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar" isimli makalesinde ötekini "Ölüp ölüp de yine asla ölmeyen, bu kuvveti dışarıdaki sayısız düşmanları gibi içindeki vefasız evlatları tabiatını, Türklüğünü kaybetmiş cahil şartlarda deviremeyecektir"¹⁵ cümleleriyle somutlaştırır. Eğer Türklük bilinci kurulamazsa "Buralardan hemen kaçınız; çünkü Rumeli'yi Cermen, Anadolu'yu İslav askerlerinin çizmeleri yakında çiğneyeceğine şüphenez kalmasın"¹⁶ diyerek öteki üzerinden bir travma oluşturulur. Yaşadığı asra milliyetler asrı diyen Ziya Gökalp'ın da millet şuurunu Turan ve Kızıl Elma gibi mefkûrelerle tarih, kültür, dil ve edebiyat gibi millî kimlik unsurları yanında öteki üzerinden oluşturduğu görülür. Devlet yönetiminden ekonomiye birçok alanda millî olanın önemini ve gelişmeye katkısını anlatan Gökalp, bu şuurun olmadığı ve "Ben Türk değilim, Osmanlıyım" diyen zihniyetin, Balkan Savaşı gibi büyük bir 'acı tecrübe'yle memlekete millet duygusunun önemini hatırlattığını söyler.¹⁷

İnsanların kitlesel olarak üretilen milliyetçiliğin hizmetine koştuğu ilk sanat, edebiyattır. Anlatılarıyla hem halkın toprak ve tarihle özdeşleşmesini

¹³ Hülya Argunşah, "Millî Kimlik Oluşturmada Edebiyatın Rolü ve Ziya Gökalp", *Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2010, s. 127.

¹⁴ Ömer Seyfettin, "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar", *Bütün Nesirleri*, haz. Nazım H. Polat, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018, s. 301.

¹⁵ age., s. 301.

¹⁶ age., s. 301.

¹⁷ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, İstanbul: Akvaryum Yayınevi, 2007, s. 15.

kolaylaştırır hem de millî simgeleri günlük pratiğe geçirir.¹⁸ Millî şuurun uyanmasında Türkçülük fikrini savunan aydınlar edebî metinlerin bu yönünden faydalanır. Daha önce Tanzimat Dönemi aydınlarınca siyasi ve ideolojik fikirlerin halka anlatılmasında araçsallaştırılan edebî metinler, bu dönem aydınlarınca da kullanılır. Ziya Gökalp edebî metinlerin bu araçsallaştırmasını "Şuur devrinde şiir susar, şiir devrinde ise şuur seyirci kalır. İçinde bulunduğumuz zaman, galiba, birinci devreye aittir."¹⁹sözleriyle dile getirir. Bu düşünceyi devrin diğer Türkçü aydınlarında da görmek mümkündür. "Edebiyat kültürel kimliklerin üretilmesinde olumlu bir etken rolünü oynar."²⁰Aydınlar bunun farkındadırlar ve millîleşme sürecini hızlandırmak için dil, millet ve edebiyat arasındaki ilişkiyi kullanırlar. Millî edebiyatın öncüsü ve en önemli simalarından biri olan Ömer Seyfettin'in de edebiyatı bu işleviyle öne çıkardığı görülür.

Yazın hayatında sanatın eğitici yönünün bulunduğu inanan yazar, Ali Canip'e yazdığı mektupta edebiyatta yalnız sanata 'kail' olamayacağını, sanata 'kail' olursa edebiyatı 'çok küçük görmüş' olacağını ifade eder. Yine kendisinden Fecr-i Âtiye katılmasını isteyen ve amaçlarını da "Sanat şahsi ve muhteremdir." sözüyle açıklayan Yakup Kadri ve Şahabettin Süleyman'a bu sözün hiçbir manasının olmadığını söyler.²¹ Edebiyatın yol gösterici işlevine inan yazar, Yeni Lisan hareketinin başlamasından itibaren Hikâyeleriyle millî şuur uyardırmayı ve millet olma sürecini hızlandırmayı amaçlar. "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesi bu amaçla yazılan hikâyelerdendir. Bu makalemizde "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesini bu temel düşünce ışığında inceleyeceğiz.

2. "Ashab-ı Kehfimiz" Hikâyesinde Millî Kimlik ve Öteki

Ömer Seyfettin, mesleği dolayısıyla Rumeli'de bulunduğu yıllarda, asırlar boyu Türk idaresinde yaşayan kavimlerin yabancı devletlerin etkisiyle nasıl Türk düşmanı hâline geldiğini görür. Buradaki toprakların Osmanlı Devleti'nden çıkmakta olduğunu, devletinde bu durumu tüm derinliğiyle kavrayamadığını fark eder. Devleti yönetenler çağı yakalayabilmek hem de topraklarındaki bu çözülmeyi engelleyebilmek için devlet teşkilatı ve kurumlarında birçok ıslahat yapar. Yapılan bu ıslahatlar ne var ki devleti arzuladığı Batılı devletlerin düzeyine ulaştıramaz ve devlet

¹⁸ Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2018, s. 256-258.

¹⁹ Ziya Gökalp, *Yeni Hayat/Doğru Yol*, haz. Müjgân Cunbur, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1976, s. 7.

²⁰ Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, s. 88.

²¹ Cemil Yener, "Ömer Seyfettin'in Öykücülüğüne Bir Bakış", *Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, s. 47.

başta askeri alan olmak üzere birçok alanda daha da geriler. Ömer Seyfettin, bu gerilemenin sebebini diğer aydınlardan ve devlet yöneticilerinden farklı olarak millî şuur noksanlığına bağlar. Diğer kavimler millî şuura sahip olurken, Türkler saplandıkları suni bir insaniyetçilik anlayışından dolayı kendi milletlerini bilememektedirler.²²

'Tanzimat' mevhumesi bütün gözleri kör, bütün kulakları sağır etmiş, vicdanları uyutmuştu.

'Türk, Türkler, Türklük, Türkiye' kelimeleri ağza alınmıyor, hatta en muktedir muharrirler 'Memalik-i Osmaniye'ye Avrupalıların 'Türkiye' dediğine kızıyor ve Türkiye'de hiç Türk olmadığını iddia ediyorlardı. Uzun bir 'Tanzimat' sekriyle uyumuş, gayr-ı millî ve renksiz bir maarifle yetiştirilmiş halk ikiye ayrıldı: Muvafık, muhalif... Hiçbir emel, hiçbir mefkûre yoktu(...) Hâlbuki Rumların, Bulgarların, Sırların, Ermenilerin, Arnavutların millî mefkûreleri, millî edebiyatları, millî lisanları, millî gayeleri, millî teşkilatları vardı. Ve bu milletler gayet kurnazdılar.

-Biz samimî Osmanlıyız...

Diye Türkleri kandırıyorlar(...) Coğrafya ve tarih kitaplarından 'Türk ve Türkiye' kelimelerini sildiriyorlardı.²³

Tüm bu gerçekler, Ömer Seyfettin'e bir mefkûre verir: Türkcülük. Yıkılmak üzere olan Osmanlı devletindeki Türk milleti için tek kurtuluş Türklük şuurunun uyanması, kendi millî varlığına sahip çıkmasıdır.²⁴ Ömer Seyfettin hemen hemen bütün makale ve hikâyelerinde bu millî şuur uyardırmaya, insanına ve milletine bir mefkûre kazandırmaya çalışır. "Ashab-ı Kehfimiz" bu hikâyelerden biridir.

"Ashab-ı Kehfimiz" yazarın uzun hikâyelerindedir. Yazar *Tatlısu Frenkleri* ismiyle bir roman yazmayı düşünür. Kahraman dünyası ve konusu itibariyle benzerlik gösteren "Koleksiyon", "Küçük Hikâye" ve "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyeleri bu romanın parçaları olarak kaleme alındığı hissini uyandırır. *Zekâ* dergisinde 1914 yılında yayımlanan "Koleksiyon" isimli hikâye "*Tatlısu Frenkleri* ünvanlı, henüz tabolunmamış büyük romandan iki üç sahife"; "Küçük Hikâye" ise "...büyük ve henüz tabedilmemiş bir romanın en büyük parçaları" notuyla yayımlanır.²⁵ "Koleksiyon" ve "Küçük Hikâye"yle birlikte Osmanlı kaynaşması düşüncesini işleyen "Ashab-ı Kehfimiz" isimli uzun hikâye aynı sıralarda (1913-1914) yazılmış olmasına

²² İnci Enginün, "Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri", *Doğumunun Yüzdüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985, s. 39.

²³ Ömer Seyfettin, "Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset", *Bütün Nesirleri*, haz. Nazım H. Polat, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018, s. 441-442.

²⁴ Enginün, "Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri", s. 39.

²⁵ Hülya Argunşah, "Sunuş", *Ömer Seyfettin Hikâyeler 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s. 27.

rağmen beş sene sonra (1918) basılır.²⁶ Özetle "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinin *Tatlısu Frenkleri* roman tasarısı sonucu çıktığı söylenebilir.²⁷

Yazarın hikâyesine isim olarak seçtiği 'Ashab-ı Kehf', *Kuran-ı Kerim*'de ve başka inanışlarda görülen bir anlatıdır. Türkçede "Yedi Uyurlar" diye bilinen anlatı, puta tapmayı reddeden ve cezalandırılmamak için halktan uzaklaşarak bir mağarada, asırlarca uyuyan yedi insan ve bir köpeğin kissasını anlatır. Jung'a göre "Mağara yeniden doğuşun gerçekleştiği yer, insanın kuluçkaya yatıp yenilenmek üzere kapatıldığı gizli bir oyuktur."²⁸ Mağara insanın bilinçdışıdır ve insan bilinçdışındaki karanlığa girdiğinde, bilinçdışındaki içeriklerle bir bağ kurar. Bu, kişide olumlu ya da olumsuz anlamda kökten bir değişim meydana getirir.²⁹ Bu açıdan Osmanlının hem Tanzimat hem de II. Meşrutiyet Dönemi'nde yöneticilerin ve aydınların yaşadıkları çağdaki sorunlara eskiden var olduğuna inandıkları Osmanlılık düşüncesi etrafında bir çözüm aramaları geçmişin bilinçdışı mağarasıyla bağ kurma süreciyle paralellik göstermektedir. Şimdinin problemine geçmişin bağlarıyla çözüm arayan bu insanlar, bu bağlarla ilgili gerçeği okuyamaz ve olumsuz değişimlerin savunucusu olurlar. Ömer Seyfettin, "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde özellikle millî kimlik şuurundan uzak Türkleri, millî kimlik sahibi yabancılar/ötekiler ile bir araya getirerek bu Türklerin yaşadıkları topluma ne kadar yabancı ve asrın düşünce dünyasından ne kadar habersiz olduklarını göstermek ister. Hikâyeye seçtiği isimde bu mesajı çağrıştırmaktadır. Nazım H. Polat'a göre Hıristiyanlık ve İslamiyet'te, olumluluktan öte kutsallık atfedilen 'Ashab-ı Kehf' kavramı, toplumdan, dünya meselelerinden, güncelden uzaklaşarak "âdeta rüya âleminde yaşamının remzi"dir. "Ömer Seyfettin'in romanında, işte bu anlamda yani yabancılaşmayı temsil edecek biçimde kullanılır."³⁰

Hikâyenin başlangıcına "İçtimai Roman" başlığını atan yazar, bu 'küçük romanı' sadece münevverlerin garip düşüncelerini sosyal hayatla karşılaştırmak için yazdığını belirtir. Yazar hikâyenin öncesinde yer verdiği bu öğretici giriş kısmında, Osmanlılık ve Türkçülüğün millet anlayışlarını karşılaştırır. Tanzimat dönemindeki devlet adamları ile aydınların oluşturmak istedikleri "bila tefrik-i cins ü mezhep" insanlardan oluşacak Osmanlı milleti mefhumunu eleştirir; dini, lisanı, terbiyesi, tarihi, harsı ve mefahiri bir olmayan insanlar toplamının bir millet oluşturamayacağını

²⁶ Ömer Seyfettin, *Ashab-ı Kehfimiz-Bir Ermeni Gencinin Hatıraları*, İçtimai roman, İstanbul: Kanaat Kitaphanesi, 1918, 101+6 s.

²⁷ Nazım Hikmet Polat, *Ashab-ı Kehfimiz*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, s. 15.

²⁸ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, İstanbul: Metis Yayınları, 2019, s. 66.

²⁹ age., s. 67.

³⁰ Polat, *Ashab-ı Kehfimiz*, s. 16.

belirtir. Bu gerçeğin Balkan Savaşı'ndan sonra bile bazı aydınlar tarafından görülemediğini söyler. Ömer Seyfettin Osmanlılık fikri ile ilgili bu tespitleri yaptıktan sonra kendi millet anlayışını, Türk köylüsünden ödünç aldığı "dili dilime uyan, dini dinime uyan" sözüyle açıklar.

Tezli bir hikâye olan "Ashab-ı Kehfimiz", "Bir Ermeni Gencin Hatıraları" şeklinde kurgulanır. Hikâyenin "On İki Sene Sonra" başlığıyla verildiği hatırat bölümü dışında diğer bölümler günlük tarzında ve tarihler atılarak aktarılır. Yazarın yaşanmışlık duygusu vermek ve daha içten bir anlatım sağlamak için başvurduğu günlük tarzı hikâye, on yedi seneyi kapsar ve yirmi dört günlük sayfasından oluşur. Olayların geçtiği on yedi sene üç bölümde kaleme almıştır: 30 Ağustos 1908 -11 Mayıs 1910 tarihleri arası; 23 Nisan 1912 - 15 Nisan 1913 tarihleri arası ve 1923-1925 yılları arası. Hikâyenin ilk bölümünde II. Meşrutiyet'in ilanı ve devletin içindeki tüm diğer unsurları içine alan, millî çizgilerin kaybolduğu homojen bir Osmanlı milleti hayali anlatılır. Bu hayali gerçekleştirmeye çalışan Niyazi Bey'in önderliğinde kurulan 'Osmanlı Kaynaşma Kulübü'nün amacı, ilkeleri, üyeleri ve bu üyelerin fikrî dünyası tanıtılır. Bu kulübün de üyesi olan ve aynı zamanda anlatıcı konumundaki Hayıkyan'ın İstanbul'dan ayrılarak Torakyan Kumpanyasının vekili olarak Marsilya'ya gitmesiyle birinci bölüm tamamlanır. İkinci bölümde Hayıkyan tekrar İstanbul'a gelir. Meşrutiyet'teki kardeşlik havası dağılmıştır, Balkan Savaşı zamanıdır ve kardeş olduğu söylenen azınlıklar Osmanlı'ya karşı savaşmaktadırlar. Hayıkyan kulübe gittiğinde azınlık üyelerinin artık uğramadığını, sadece Türk üyelerin kulüp çalışmalarına devam ettiğini görür. Bu üyeler yaşadıkları toplumdan, zamandan, olaylardan ve realiteden uzak kendi muhitlerinde- mağaralarında- hayal içinde yaşayan kozmopolit insanlardır. O kadar hayal içindedirler ki çevrelerindeki asker sevkiyatını ve savaşın ülke üzerindeki olumsuz havasını göremezler. Hâlâ geçmişin dünyasında yaşayan bu insanların amacı, milletlerin kimliklerini kaybederek buluştuğu bir Osmanlı milleti; birçok dilden mürekkep suni bir Osmanlıca; Museviliğin, Hristiyanlığın ve İslamiyet'in birleşiminden oluşan bir 'din-i İbrahimî' inancı meydana getirmektir. Hasım oldukları üç şey ise Türklük, Türkçe ve İslamiyet'tir. Hikâyenin üçüncü bölümünde kulüp üyeleri uzun süredir düşündükleri *İnsanlık* adlı mecmuanın ilk sayısını çıkarırlar. Bu mecmuayla millet, dil ve din üzerine görüşlerini aktarırlar. Bu yazılar iddialarının ve amaçladıklarının tersi bir görüntü ortaya koyar. Yok diye iddia ettikleri Türk milletinin tepkisiyle karşılaşılır ve Türk milletinin İstanbul dâhil tüm memlekette varlığını duyarlar. Hikâyede böyle bir millî uyanış müjdesi

verilir. Hikâyenin sonunda kulübün Türk üyeleri mağaralarına girmezler, ama millî bir şuura da ulaşamazlar.

Hikâye komitacı bir Ermeni genci olan Hayıkyan'ın, yani ötekinin ağzından anlatılır. Hayıkyan, Osmanlı Devleti'nin yıkılıştan kurtulamayacağını düşünen, Kürtleri ve Türkleri Ermenileştirerek oluşturulacak büyük Ermeni İmparatorluğu'nun hayalini kuran bir ihtilalcidir. Fakat II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde oluşan kardeşlik düşüncesinin etkisiyle ihtilalci tavrından vazgeçerek "Ben Osmanlıyım" demeye başlar. Fakat hikâye içerisinde bu fikirden şüphe duyduğunu ve samimi olmadığını gösteren bir çelişki içerisindedir. Aslında Ömer Seyfettin'in hikâye ve yazılarında bahsettiği " Biz samimi Osmanlıyız... diye Türkleri kandırıyorlar (...) Coğrafya ve tarih kitaplarından 'Türk ve Türkiye' kelimelerini sildiriyorlardı"³¹ diye tarif ettiği ötekidir. Yazarın özellikle hikâyeyi ötekinin ağzından anlatması II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki olayları, siyasi ve fikrî savrulmaları dışarıdan bir gözle verme çabasıdır. Yazar, böylece II. Meşrutiyet'in getirmeye çalıştığı Osmanlılık fikrine kendi kimliğine, yabancılaşmış Türklerin dışında kimsenin inanmadığını daha etkili bir şekilde göstermek ister. "Farkımız yok, biriz, eşiz, hep Osmanlı, hep kardeşiz' nağmeleriyle, bağırdığımız..."³² tarihin son birkaç asırdır gösterdiği gerçekleri görmeyerek kurduğumuz unsurların birleşmesi hayalinin bir azınlığın dünyasındaki akislerini anlatmayı amaçlar. Bu öteki üzerinden millî şuuru uyandırma gayretidir.

2.1. "Ashab-ı Kehfimiz" Hikâyesinde Yer Alan Ötekiler: Öteki ve Yabancılaşmış Öteki.

Yazar "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde millet ve milleti oluşturan dil ve din gibi birbiriyle bağlantılı üç temaya yer verir. Bu temaları hikâyede olumlu karakterler üzerinden okuyucuya doğrudan vermek yerine ötekiler üzerinden ironik bir şekilde anlatır. Yazarın hikâyelerinde öteki, millî bilinç eşliğini yükselmek için kullandığı itici bir güç işlevi görür ve;

...anlatılarında öteki, bilinç yitimi yaşayan toplumu aydınlatma aracı olarak kullanılan bir unsurdur. Yazar, öteki yaratmak ya da ötekileştirmek amacını gütmekten çok, kendiliği kurmak adına ötekini kullanır. (...) kendilik bilincinin oluşması, ötekini yok saymakla değil aksine varlığı görmekle olası olduğu, yadsınmaz bir gerçektir.³³

³¹ Ömer Seyfettin, *Bütün Nesirleri*, s. 442.

³² Fuat Köprülü, *Köprülü'den Seçmeler*, haz. Orhan F. Köprülü, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1990, s. 43.

³³ Mitat Durmuş, "Ömer Seyfettin'in Anlatılarında Ötekinin Algılanışı ve Konumlandırılışı ile Ötekinin Aynasında Şekillenen Kendilik Bilinci", *Hece: Hikâyenin Türkçe Sesi Ömer Seyfettin*, haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir, 23/265 (2019), s. 154.

Ömer Seyfettin'in "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde iki tip 'öteki' vardır: Birincisi çoğu Osmanlı Devleti'nin içerisinde yaşayan başka uluslara mensup öteki; ikincisi ise Tanzimat Dönemi zihniyetinin yarattığı "bila tefrik-i cins ü mezhep" suni bir Osmanlı milletini savunan, millî kimliğine yabancılaşmış öteki.

"Milliyetperver olmak yalnız bir milliyete taraftar olmak değildir. Bütün milliyetleri tasdik etmek, müsavi tutmaktır."³⁴ diyen yazarın hikâyelerinde diğer milletlerden oluşan birinci tip ötekine sık sık yer verdiği görülür. Bu tip ötekinin en uç örnekleri "Bomba" ve "Beyaz Lale" hikâyelerinde resmedilir. "Toplumca duyulan utanç ve öfke... [millî] kimliğin biçimlenmesinde önemli etkidir."³⁵ Bundan dolayı bu hikâyelerde ötekine karşı bir öfke uyandırılmaya çalışılır. Tehditkâr bir hâl alan ötekinin, milleti ve onun değerlerini yok etmek isteği üzerinden bir duygu yoğunluğu oluşturulur. Bu duygu "Beyaz Lale" de olduğu gibi ötekine nefret duyma seviyesine kadar çıkarılır. Ötekine nefret duyma bu hikâyede "topluluğun 'şerefi'nin taşıyıcıları"³⁶ olan kadın imgesi üzerinden, milletin onur ve namusunu koruyamama korkusuyla verilir. "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde ise duygusal bilinç, dini bir mekânı ve şehri-Ayasofya Camisi'nin kiliseye, İstanbul'un da Konstantin'e dönmesi- kaybetme korkusu üzerinden oluşturulmaya çalışılır.

Herkül Millas, Ömer Seyfettin'in ötekine bakışının diğer ulusçu yazarlardan farklı olduğunu söyler. Diğer yazarlar ötekini mutlak manada olumsuz algılamakla Ömer Seyfettin ötekini olumsuz ve zararlı yanlarıyla verse de neredeyse örnek alınması gereken ileri bir ulus olarak gösterir.³⁷ Birçok hikâyesinde başka uluslara mensup bu ötekileri millet şuuru uyanmış kişiler olarak çizer; hatta "Bir Çocuk Aleko" hikâyesinde olduğu gibi bu şuura hikâyelerinde öteki vasıtasıyla ulaşır. Hikâyenin başlarında ailesini arayan ve henüz millî bilince sahip olmayan hikâye kahramanı Ali, sadece biraz ekmek bulmak için kendini Rum Aleko diye tanıttığı macerasının sonunda, aralarına katıldığı Rum halkı sayesinde Türklük şuuru erer ve bu uğurda kendini feda eden bir kahramana dönüşür. Papaz öksüz bir Rum çocuğu olduğunu sandığı Ali'nin Rum milliyetçisi olması için büyük çaba sarf eder; ama o bir Türk olduğu için, bu çabalar onun Türk milliyetçisi olmasını sağlar. Hikâyenin sonunda ölüme giderken bile papazın "Milleti

³⁴ Ömer Seyfettin, *Bütün Nesirleri*, s. 561.

³⁵ Milas, *Türk Romanı ve "Öteki"*, s. 9.

³⁶ Yuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, s. 130.

³⁷ Milas, *Türk Romanı ve "Öteki"*, s. 43.

için ölenler daima yaşarlar." ³⁸sözü yapacağı fedakârlıkta ona rehber olur. "Ashab-ı Kehfimiz"de anlatıcı karakter olan Ermeni Dikran Hayıkyan ve karısı Hayganoş, hikâyenin sonunda millet şuuruna sahip olumlu iki örnek kişi olarak tasvir edilir. Hayıkyan hikâyenin başından itibaren dış dünyaya açıktır ve yaşadığı çağdaki olayların farkındadır. Yazar hikâyenin merkezinde yer alan Osmanlı Kaynaşma Kulübü'ne katılan başta Hayıkyan olmak üzere diğer azınlık üyelerini -bu üyeler baştan itibaren pek istekli olmadıklarından kısa bir süre sonra devam etmezler - hiç de olumsuz olarak göstermez. Hatta hikâyenin sonunda bu üyeler millî bilince sahip, yeni kurulan millî devletlerinde önemli görevlere gelmiş kişiler olarak anlatılır.

Yazarın "Ashab-ı Kehfimiz"de ve diğer hikâyelerinde asıl ortaya koymaya çalıştığı ve ironikleştirdiği ikinci tip öteki ise, kendi değerlerine yabancılaşmış aydınlardır. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde kahramanlarını değerlendirirken aidiyet bilincine sahiplik durumu temel ölçütlerinden birisidir. Aidiyet bilinç eşliğinin düşük olması, yabancılaşmayı getirir:

Aidiyeti olmayanın mensubiyeti yabancılaşmadır. Başka bir deyişle yabancılaşma, aidiyet yitimi yaşayanın mensubiyet arayışıdır. Aidiyetiyle birleşemeyen/bütünleşemeyen birey ya da toplumun yaşadığı aidiyetten kopma durumu, yabancılaşma ve öteki konumuna taşınma olduğu gibi Ömer Seyfettin'in anlatılarında da başat bir işleve sahip izlektir. ³⁹

Yabancılaşmış öteki diye adlandırabileceğimiz bu kişiler hikâyelerde çoğunlukla ironik bir şekilde anlatılır. Hikâyelerde karikatürize edilen bu tipler sahip olduklarına inandıkları bilginin de cahilidirler. "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde yazar bu tipleri Osmanlı Kaynaşma Kulübü isimli bir çatı altında toplar. Bunlar aidiyet duygusunu kaybeden Eserullah Nâlık, Sadullah Behçet, Hasan Rudi, Niyazi Bey, Celâl Bey ve Hoca Bâli Efendi isimli Türklere, Türkçeye ve İslam dinine düşmanlık. Osmanlı Kaynaşma Kulübü'nün beyannamesindeki maddelerde bu anlayış açık bir şekilde ifade edilir:

1. Osmanlı Kaynaşma Kulübü'ne 'bila tefrik-i cins ü mezhep' her Osmanlı girecek.
2. Osmanlı namı altında toplanan milliyetlere umumi, müşterek bir terbiye verilecek, Türklük gibi sair unsur ve milliyet hisleri yavaş yavaş iptal olunacak.
3. 'Osmanlı' vatanının birliği temin, yeni bir 'Osmanlı' vatanlığı ihdas edilecek.
4. Bütün Osmanlılara umumi, müşterek bir lisan öğretilecek, bu umumi Osmanlı lisanı Osmanlı maarifinin, edebiyatının ilminin lisanı sayılacak.

³⁸Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 4*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014, s. 300.

³⁹Durmuş, "Ömer Seyfettin'in Anlatılarında Ötekinin Algılanışı...", s. 157.

5. Mekteplerde Osmanlılık haricinde hiçbir kavmiyete, milliyete kıymet verilmeyecek. Osmanlı memleketi çocukları kendi eski milliyetlerini, kavmiyetlerini, tarihlerini, edebiyatlarını öğrenmeyecekler.

6. Kulübümüz gayesine vusul için gazeteler, risaleler çıkaracak, konferanslar verecek. İlk adım olarak ‘İzabe-i anasır’ şubeleri açarak, halk arasındaki müteakabil dinî taassupların, millî iştiyakların söndürülmesine çalışılacak.⁴⁰

Hikâyede millî değerlerine yabancılaşan bu kişiler ülkenin içinde bulunduğu savaşı bile umursamayan bir gaflet hâli üzerinden gösterilirler:

Kulüpteki gayri Türk azaların gelmeyeşine hâlâ hiçbiri dikkat etmiyordu. Dalgın, her şeyden bihaber kararlar veriyorlardı. Babîâli’den aşağı inerken Eserullah, Niyazi yanımda idiler. Asker sevkiyatına hiç bakmıyorlar, hatta o kadar güdültüleri işitmiyorlardı bile...⁴¹

Ömer Seyfettin birçok hikâyesinde eserin temel çatışmasını yabancılaşmış öteki üzerinden kurar ve yabancılaşmış ötekine ait fikirlerin temelsizliğini ironinin gülünçlüğüyle ortaya koyar. Ancak “Piç”, “Primo Türk Çocuğu”, “Boykotaj Düşmanı”, “Çanakkale’den Sonra” ve “Bir Kayışın Tesiri” gibi bazı hikâyelerde ise yabancılaşmış ötekini ağır bir şekilde eleştirir. “Primo Türk Çocuğu”nda İstanbul’a gitmelerine izin verildiği hâlde savaşmaya gitmemek için düşmanın alay ve nefretine katlanan askerler; “Bir Kayışın Tesiri”nde hediye edilen bir Çerkez kayışından dolayı kendi milletine aidiyetini kaybederek dilini, giyim ve kuşamını Çerkezlere benzetmeye çalışan Mahmut; “Boykotaj Düşmanı”nda Türklükten nefret eden, Rum kanına sahip olduğunu iddia eden, Bizans günlerini özleyen ve Yunan kültürüne hayran Mahmut Yesri, yazarın okuyucuda nefret uyandırmak için oluşturduğu yabancılaşmış ötekilerdir.

“Çanakkale’den Sonra” hikâyesinde insan olmayı bir millete, dine ve millî bir mefkûreye bağlılık olarak gören yazar, bu aidiyeti taşımayan insanları ‘hayvan’ ve ‘esir sürü’sü olarak nitelerken “Piç” isimli hikâyede bu insanlarla ilgili düşüncesini biraz daha ileriye taşır. Hikâyede okul yıllarından beri Türklükten ve Türkçeden nefret eden Nihat’ın, annesinin bir Fransız doktorla yasak aşkıdan olan gayri meşru bir çocuk olduğu anlatılır. Yazar, Nihat isimli bu hikâyeye kahramanından yola çıkarak Türklüğünü inkâr eden, hakir gören ve Türklükten nefret eden Avrupalılaşmaya çalışan

⁴⁰ Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s. 129.

⁴¹ age.,s. 142.

"tek gözlüklü züppeler" için "Acaba bunların da hepsi piç mi? Hepsinin anneleri Beyoğlu'nda mı gebe kaldı?"⁴² gibi bir ithamda bulunur.

Bazı hikâyelerde ise yabancılaşan ötekilerin, hikâye içerisinde zihinsel bir değişim geçirerek millî kimliğe kavuştuğu görülür. "Primo Türk Çocuğu"nda Kenan, "Fon Sadriştayn'ın Karısı"nda Sadrettin başlangıçta kabul etmedikleri millî aidiyetlerini daha sonra benimserler. Kenan'ın uyanışı millî bir felaketle, Sadrettin'in uyanışı ise yaşadığı ailevi hayal kırıklığı neticesindedir.

Bir toplum bağlı olduğu kültürel, politik ve ideolojik çevreyi biz ve öteki üzerinden saptar. Toplumlar kendilerini bu yolla belirler ve algılar.⁴³ Ömer Seyfettin'in "Ashab-ı Kehfimiz" ve diğer birçok hikâyesinde kimlik bilinci telkin edilirken biz ve öteki/yabancılaşmış öteki karşıtlığı kuvvetli bir şekilde hissedilir. Yazarın bu hikâyelerde çoğu zaman temel kurguyu da bu karşıtlık üzerine kurduğu görülür.

2.2. Millet Bilincinin Oluşmasında Öteki: Osmanlılık

18. yüzyılda Fransız İhtilali'yle insanlarda ve milletlerde bilinçli bir hâl alan milliyetçilik düşüncesi, öncelikle içerisinde başka ulusları barındıran devletleri etkiler. Osmanlı Devleti de ortaya çıkan millî farkındalık sürecinden en fazla etkilenen devletlerdendir ve bu etkiyi en aza indirmek için Osmanlılık kimliğini inşa etmeye çalışır. Tanzimat Dönemi'nde devlet ve aydınlar tarafından bu kimlik oluşturulmaya çalışılır ve II. Meşrutiyet'in ilk yıllarına kadar ön plana çıkarılarak politik bir tercih olarak benimsenir. Üst bir çatı olarak düşünülen Osmanlılık düşüncesi hem herhangi bir sınıf, din ve milliyet ortaklığına dayanmaması hem de devletin diğer milletleri egemenliği altında tutacak ekonomik ve askeri güce sahip olamaması yüzünden başarılı olamaz. Çağın ve Osmanlı Devleti'nin realitesi Türk kimliğinin inşasına zemin hazırlar. Toplum hayatının hemen her alanını etkileyen Türkçülükle ilgili tartışmalar, genellikle millet düşüncesi ve onun taşıyıcısı olan dil üzerinden yapılır. Bu tartışmalarda Türkçülüğün karşısında ön plana çıkan düşünce Osmanlılık fikri ve Osmanlıcadır.

Yazar insanın ve toplumun millet olmadan var olmayacağını, bir millete dayanmayan devletin yok olacağını birçok hikâyesinde ele alır. "Türkçüler ve Muharebe" isimli makalesinde "Muhtelif milletlerin mecmuundan mürekkep bir millet olmaz. Türk, Türk'tür; Rum, Rum'dur..."⁴⁴ sözüyle millet anlayışını dile getiren Ömer Seyfettin, "Ashab-ı Kehfimiz"

⁴² Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s. 295.

⁴³ Milas, *Türk Romanı ve "Öteki"*, s. 5.

⁴⁴ Ömer Seyfettin, *Bütün Nesirleri*, s. 561.

hikâyesinde millî kimlik bilincini Osmanlılık ve Türklük çatışması üzerinden oluşturur. “Yazar olması gerekeni/beklentisini, olmaması gereken üzerinden anlatmayı seç[er.]”⁴⁵ Hikâye daha ziyade yabancılaşmış ötekinin mizahi olarak ortaya konulduğu Osmanlılık düşüncesi ekseninde yürür. Yabancılaşmış ötekilerin ilk amacı “bila tefrik-i cins ü mezhep” diye tarif ettikleri bir Osmanlı milletini kurmaktır.

Hikâye önce suni bir Osmanlılığın olamayacağını göstermek için, bu fikrin en yoğun ve belki de en samimi olarak yaşandığı düşünülen II. Meşrutiyet sonrası sokaklarda yapılan sevinç gösterileriyle başlar. Azınlıklar dâhil tüm insanlar Osmanlı milleti kardeşliği ile kaynaşmış görünmektedirler: “... Dinler barıştı. Milletler kaynaştı. Papazlar, mutaassıp hocalarla öpüştüler. Asırlarca birbirlerinin kanlarını emen, gözlerini oyan unsurlar kol kola oynadılar. Doğan hürriyet güneşini alkışladılar.”⁴⁶ II. Meşrutiyet’ten sonra oluşan Osmanlılık çatısı altındaki bu sahte kardeşlik havasına yazar birçok hikâyesinde yer verir. Bu hikâyelerde Ömer Seyfettin’in bu kardeşlik düşüncesine inanmadığı görülür. Sadece “Hürriyet Gecesi” ve “Bir İrtica Haberi” gibi nadir birkaç hikâyede II. Meşrutiyet’le oluşan havayı iyimser bir şekilde anlatır. Bu hikâyeler Türk olan kahramanların bakış açısıyla yazılır ve bu bakış açısı aslında Türklerin bu iyimser havaya ne kadar inandıklarını göstermeyi amaçlar. Yazar “Aptal bir mahmurluğa, muvazenesiz bir sarhoşluğa”⁴⁷ benzettiği II. Meşrutiyet’in insanlar arasında oluşturduğu atmosferi, gerçek bakış açısını yansıtan diğer birçok hikâyesinde alaycı bir şekilde verir. Bunun en güzel örneği “Hürriyete Layık Bir Kahraman”da Efruz tipi merkezinde anlatılır. Hiç sorgulamayan, her şeye inanan ve sorgulamaya çalışanın da korktuğu bir ortam hâkimdir. Bu ortam sadece kırmızı feslerden oluşan ve isteyen de üzerine basarak yükseldiği insan yığınından meydana gelir. Ömer Seyfettin’e göre II. Meşrutiyet’in ilanıyla, Türkiye ve Türklük yok sayılmış; Türklerde emel, mefkûre ve büyük ideallerin hiçbiri kalmamıştır. Millet in yok edilmek istendiği ‘acıklı dramlar’ sahnelenmiştir.⁴⁸

“Ashab-ı Kehfimiz”de Osmanlılık düşüncesinin Tanzimat’ta doğduğu, fakat ‘kâğıt üzerinde kaldığı’ belirtilir. Yine hikâyeye göre Osmanlılık fikri Türk Edebiyatı’nda Şinasi’nin “Milletim kavm-i beşerdir, vatanum rûy-i zemin”⁴⁹ sözünüyle tarif ettiği vatanın, milletin hatta dinin olmadığı bir

⁴⁵ Hülya Argunşah, Ömer Seyfettin’de Millî Kimliğin İnşasında Kadın, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında “Kadın” Sempozyumu*, Ankara: Kibatek, s. 65.

⁴⁶ Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, s. 116.

⁴⁷ Ömer Seyfettin, *Bütün Nesirleri*, s. 441.

⁴⁸ Ömer Seyfettin, *Bütün Nesirleri*, s. 441.

⁴⁹ Hüseyin Tuncer, *Tanzimat Edebiyatı*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1996, s. 43.

insanlık arayışıdır. Şinasi'nin dile getirdiği ve Tanzimat Dönemi'nin kozmopolit millet anlayışını yansıtan bu düşünce, millet anlayışından uzak daha ziyade hümanist bir felsefeyi yansıtır. Bu görüş Servet-i Fünun'da da etkili olur. Özellikle Tevfik Fikret bu düşünceye şiirlerinde yer verir. Yine hikâyedeki "Milletim kavm-i beşerdir, vatanım rûy-ızemin"⁵⁰ sözü ve "Vicdan-ı Hür, İrfan-ı Hür"⁵¹ ifadesi Tevfik Fikret'in şiirlerinde geçer. Hikâyede bu ifadeleri dile getiren şair Sait Bey, Tevfik Fikret ve onunla aynı anlayıştaki edebiyatçıların tiplendirilmesidir. Yazar başka hikâyelerinde de dönemde millî kimliğine yabancılaştığını düşündüğü bu gibi edebî şahsiyetlere yer verir. Ayrıca Ömer Seyfettin hikâyede bu tiplendirmenin yanında açık bir şekilde Tevfik Fikret'in millet ve dil konusundaki tavrını da eleştirir:

Bizim şairlerden ne yenisi, ne eskisi, Türklüğe dair bir kelime yazmadıkları gibi kendi milliyetlerinden bahis icap edince 'Etrak-i bî idrak' demişlerdir. Memleketimizin son şairi Tevfik Fikret meşhur *Rûbabı Şikeste*'sinde, ilaç için olsun bir 'Türk' kelimesi geçirmemiştir.⁵²

Tanzimat'tan itibaren işlenen Türk milletini yok sayma hatta millet fikrini düşman sayma düşüncesinin başarıya ulaştığı görülür. Hikâyede bu yabancılaşmış öteki olan Hamdi Çavuş diyaloguyla verilir:

- Pekâlâ, efendim, siz Türk müsünüz?
- Hayır, Türk falan değilim...
- Arnavut musunuz?
- Hayır, hiçbir şey değilim...
- Ya nesiniz?
- Müslüman...⁵³

Türklük düşmanlığı ve yabancı hayranlığı hikâyede 31 Mart Olayı'nda isyan eden kalabalığın tavırlarında da vardır:

Şapkalılara, hususiyle ecnebilere dokunmuyorlar, hatta onlara fazla ihtiram gösteriyorlardı. Genç Türk zannetmesinler diye ben de şapka giydim. Bütün dostlarım da şapka giydiler. Şapka ile ihtilalcilerin arasında serbestçe gezilebiliyordu.⁵⁴

"Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde Ömer Seyfettin, Osmanlılık görüşünün "bila tefrik-i cins ü mezhep" şeklinde sloganlaştırılan suni "yekpare, yekvücut" Osmanlı milleti görüşünü, yabancılaşmış öteki Niyazi Bey ile Şair Sait Bey vasıtasıyla ortaya koyar. Osmanlı Kaynaşma Kulübü'nün kurucusu olan Niyazi Bey, Fransa'da okumuş, Avrupa'ya

⁵⁰ Yaşar Nabi Nayır, *Tevfik Fikret*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1995, s. 94.

⁵¹ age.,s. 24.

⁵² Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, s. 124.

⁵³ age.,s. 120.

⁵⁴ age.,s. 119.

hâkim olan milletçilik anlayışını görmüş; ama buna rağmen uyanamamış ve kendi milletine yabancılaşmış bir Ashab-ı Kehf üyesidir. Niyazi Bey ve şair Sait Bey'in savunduğu düşüncenin genel çerçevesi şudur: Türk, Türklük ve Türkiye diye bir şey yoktur ve esas olan Osmanlı milletidir. Bu fikri kulüpteki Türk üyelerin tamamının benimsediği görülür. "Âdeta Osmanlılık onlara mantık, münakaşa kabul etmez bir din gibi olmuş[tur]"⁵⁵Hikâyede daha ileri gidilerek Türk olarak bilinen 'Memalik-i Osmaniye'deki Müslümanların dinlerinden dönmüş eski Rumlarla Ermeniler oldukları iddia edilir.

"Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde, oluşturulan suni kardeşlik havasına aidiyet duyguları kuvvetli olan azınlıklar/öteki inanmazlar. Bu durumun kendi milletleri için tehlike teşkil ettiğini düşünürler.

Hikâyede Türklerin 'insaniyetçi' bir anlayışla Osmanlı toplumu inşa etmek için aralarına azınlıkları/ötekini alarak kurdukları Osmanlı Kaynaşma Kulübü üyeliğine 'öteki' baştan itibaren istekli olmadığı gibi, kısa bir süre sonra kulüpteki toplantılara katılmaz. Hikâyede millî kimliğinden vazgeçen bir öteki olarak günlüklerin sahibi Hayıkyan görülse de aslında o,hikâyedeki 'Osmanlıcılar' gibi millî şuurunu kaybetmez. Hayıkyan hikâyede 'ihmalci bir Türk gibi', 'kaba Türkçe' gibi ifadeleriyle ve oynadığı rolle, Ömer Seyfettin'in şikâyet ettiği Türklere millî kimlerini unutturmaya çalışan yabancıardan olduğunu gösterir. Hikâyenin sonunda hem milletini seven bir milletperver olur hem de "Benim hakikaten izabe taraftarı olduğumu, Ermenileri 'Osmanlı' diye kozmopolit yaparak tarihlerini, milliyetlerini, lisanlarını kaybettirmek istediğimi sahi zannediyordu."⁵⁶ diyerek de başından beri Osmanlılıkta samimi olmadığını belirtir.

Hikâyede millet bilincine sahip ötekilerin en büyük korkusu "Türkler de; Rumlar, Ermeniler; hatta Araplar, Arnavutlar gibi milliyetlerine sarılırsa!"⁵⁷ düşüncesidir, çünkü on beş milyonluk toplu kuvvetin karşısında azınlıklar emellerini gerçekleştiremeyecektir. Bu yüzden Osmanlılık müessesesinin kuvvetlenmesini isterler. Ömer Seyfettin'in bu durumla ilgili getirdiği en büyük eleştiri, diğer uluslar millet bilincine sahipken suni bir Osmanlı milleti düşüncesi altında sadece bizim içimizdeki yabancılaşmış ötekilerin bilinçlenememesi ve diğer azınlıkların sahteliğini göremeyip onlara kanarak Türk ve Türkiye kelimelerini bilinçlerinden ve kitaplardan silmeye çalışmasıdır. Yazar, öteki/azınlıklar ve yabancılaşmış ötekiindeki bu millî şuur farkındalığını "Nakarât" hikâyesiyle somutlaştırır. Hikâyenin ana

⁵⁵ age.,s. 118.

⁵⁶ age.,s. 156.

⁵⁷ age.,s. 140.

izleği, millet bilincine sahip Bulgar kızının yaşattığı utanç sonucu Türk askerinin millî bilince kavuşmasıdır. Bu hikâyede kadın üzerinden temsil edilen öteki, üzerindeki kıyafetlerine kadar millî özellikleri yansıtır. Aslında mesleğinden dolayı bu bilince sahip olması gereken hikâyedeki Türk ise bu şuurdan uzaktır; Bulgar kızına âşık oluncaya kadar en büyük derdi can sıkıntısıdır. Hikâyede Türk askeri, askeri birliğin karşısındaki evde oturan ve adını bilmediği Bulgar kızına âşık olmuştur. Asker, kendisini her gördüğünde "Naş, naş, Çarigradnaş... Rasvatri' diyen kızın bu sözlerini "Seni çok seviyorum, senin için ölüyorum!"⁵⁸ diye anlar. Ancak köyden ayrılacağı zaman Bulgar kızının her seferinde aslında kendisiyle alay ederek "Bizim olacak, bizim olacak, İstanbul bizim olacak."⁵⁹ dediğini öğrenir. Ömer Seyfettin bu hikâyesinde II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki Türklerin millî bilinç eksikliğini ve ötekinde uyanan millî şuur gerçeğini göremeyip ötekine aldanma konusunu, askerliği dolayısıyla millî şuurun en önce kendisinde olması gereken bir Türk ile, birçok şeyden uzak bir köyde yaşayan bir Bulgar kızını karşılaştırarak mizahi bir şekilde ortaya koyar.

"Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde öteki ve yabancılaşmış öteki üzerinden millî bilinci uyandırma amacının gerçekleştiği görülür. Hikâyede Osmanlı Kaynaşma Kulübü düşüncesi gazeteyle halka açıldığında memleketin her köşesinden tepkiler yükselir:

Ey milliyetini inkâr eden alçak sefiller! Biz Türk'üz ne milliyetimizi inkâr ederiz ne dinimizi değiştiririz. (...) Edirne, Bursa, Konya, Kastamonu, İzmir, Adana, Trabzon, Ankara, Halep vilayetlerinin livalarından, kazalarından, nahiyelerinden telgraflar yağmıştı(...) Bütün Anadolu "Ben Türküm!" diye haykırıyordu.⁶⁰

Zaten yazar, milliyet aşırında Osmanlılık kimliğini canlandırmaya çalışan zihniyetin çağa uygun olmadığını Hayıkyan vasıtasıyla dile getirmiştir: "Ey Ashab-ı Kehf! Sizin Türkiye'de dilinizi anlayan yoktur. Yine mağaranıza kapanınız, ezeli uykunuza dalınız."⁶¹

2. 3. Millî Dilin Oluşumunda Öteki: 'Osmanlıca'

Ömer Seyfettin ve diğer Millî Edebiyat yazar ve şairlerinin "en çok ilgilendikleri alan (...) 'milliyetçiliğin temeli' olarak görülen dil sahasıydı."⁶² Jusdanis dilin bir milletin tekilliğinin en derin ifadesi olarak düşünüldüğünü belirtir.⁶³ "Dil ve millet birdir. İnsan ister ülkesi için savaşsın ister millî dili

⁵⁸ age.,s. 60.

⁵⁹ age.,s. 69.

⁶⁰ age., s. 151.

⁶¹ age., s. 155.

⁶² David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu 1876-1908*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2019, s. 157.

⁶³ Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, s. 86.

için, verdiği mücadele aynıdır.”⁶⁴Asırlarca bir devlet politikası olarak geri plana itilen Türklük şuurunu uyandırma görevini üstlenen Millî Edebiyat, millet ve dilin bu ilişkisinden dolayı işe dil bilincini uyandırmakla başlar.⁶⁵

Ömer Seyfettin “Ashab-ı Kehfimiz” hikâyesinde millet görüşünde olduğu gibi dil görüşünü de öteki üzerinden kurar. Hikâyede yabancılaşmış ötekilerin dille ilgili görüşleri daha çok Doktor Eserullah Nâtk tarafından dile getirilir. Doktor Eserullah her on beş günde bir, beş yüz sayfalık kitap neşrettiğini söyleyen -aynı karakter başka hikâyelerde altı yedi yüz bin sayfalık kitap yazar, bir gecede yüz yirmi cilt kitap okur- bir yabancılaşmış ötekidir. Doktor Eserullah, Ömer Seyfettin’in “Küçük Hikâye”, “Şimeler”, “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, “Bilgi Bucağı” ve “Açı Hava Mektebi” gibi hikâyelerinde de görülen, daha sonra Efruz Bey tipiyle somutlaştırdığı bir ötekidir. Hemen hemen tüm hikâyelerde aynı özellikleri gösterir ve aynı dil görüşünü savunur: Türklerin bir lisanı yoktur. Hikâyede oluşturmayı hedefledikleri “Osmanlı namı tahtında”ki tarihsiz millet için önce İbranice ve Latince, sonrada Hayıkyan tarafından Ermenice dil olarak düşünülür. Fakat “masnu ve yeni bir lisan” istenildiğinden Osmanlıcada karar kılınır. Tasavvur ettikleri Osmanlıca kısmen kullanılmaktadır ve içinde birbirine yabancı üç ayrı lisanın sözcükleriyle kaideleri vardır. Osmanlıcada üç lisan bir araya geldiğine göre daha fazla lisan ve bu lisanlara ait kaidelerinde olabileceği savunulur:

Zaten Türklerin lisanı yoktur. Onların kamusları Arapça, Acemcedir! İcap eden kelimeleri istilahları hep bu Arap, Acem kamuslarından alırlar, diyordu.

Hatta daha ileri gidiyordu: Mademki Osmanlıca tanzim olunacak; Rumcadan, Bulgarcadan, Sırpçadan, Arnavutçadan, Ulahçadan, Ermeniceden kelimeler, hem bilhassa sarf, nahiv kaideleri alınacaktı, bu lisanı daha umumî bir mahiyet vermek için nida harflerini, İngilizceden, harf-i cerleri Almancadan, resmî, hususi elkapları Fransızcadan iktibas etmeliydi.⁶⁶

“Ashab-ı Kehfimiz”de oluşturulmaya çalışılan bu dilin millet oluşturamayacağı, hatta birbirini anlamayan bu insan yığnında karmaşanın hüküm süreceği “Babil Kulesi” tabiriyle sezdirilir. Oluşturulmaya çalışılan Osmanlıca hayatın içinde olmayan, suni bir dildir ve bu suni bir dil yaşayamayacaktır. Bu dil gerçeği, hikâyede yine öteki olan Hayıkyantarafından kavranır:

Lisanlar tesis olunmaz, her müessese gibi kendi kendine teessüs eder. İçtimaiyatın bu hakikatini kabul etmeyenler birçok defalar aldanmışlardır. Hiç suni, mevzu bir lisan yaşamamıştır, yaşamaz da (...) Eserullah’ın dediği

⁶⁴ age., s. 86.

⁶⁵ Argunşah, “Millî Kimlik Oluşturmada Edebiyatın Rolü ve Ziya Gökalp”, s. 133.

⁶⁶ Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, s. 137.

Osmanlıca yaşıyor muydu? Görüyorum ki hayır... Dikkat ettim: Osmanlılık iddiasında bulunan Türkler bile yalnız yazarken, şiir düzerken Arapça, Acemce kaidelerle, kelimelerle yapılmış yabancı terkipler kullanıyorlar. Konuşurken cümleleri hep kısa, hep tabii...⁶⁷

Yazar "Bilgi Bucağı", "Şimeler", "Küçük Bir Hikâye", "Boykotaj Düşmanı" gibi birçok hikâyesinde Türkçeyi yok sayan, Arapça ve Farsçadan hatta başka dillerden de kelime ve kaide alarak oluşturulacak Osmanlıca'yı savunan yabancılaşmış ötekilere yer verir. Bu hikâyelerde diğer milletler kendi dilini konuşurken yalnızca Türkler, Türkçeye önem vermez ve onu yadsırlar. Bu yabancılaşmış ötekiler "Hürriyete Layık Bir Kahraman" da 'âdetleri veçhile' Fransızca konuşurken, "Türkçe Reçete" isimli hikâyede reçetenin bile Türkçe yazılamayacağını -aynı yabancılaşma Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*'nda reçetelerimizi bile Almanca yazıyoruz diyen Doktor Ragıp'la verilir- Fransızca yazılacağını savunur. "Primo Türk Çocuğu" hikâyesinde Kenan Bey, İtalyan bir aileye kabul edilebilmek için milliyetinden vazgeçtiği gibi, yaşadığı evin hatta çocuğunun yabancı bir kültüre göre şekillenmesinden rahatsız olmaz. Daha sonra Oğuz ismini alacak olan oğluna İtalyanca ilk, birinci anlamına gelen 'Primo' ismini verir ve Primo Türkçeyi okulda öğrenir. Hikâyelerdeki azınlıklar/ötekiler ve yabancılaşmış ötekiler, hizmetlerinde yabancı çalışan kullandıkları gibi bu çalışanların Türkçe bilmediği de görülür. "Küçük Hikâye"de bu durumun normal olduğu "Beyoğlu"ndaki kızların Türkçe bilmesinde hiçbir mana ve mantık yoktu."⁶⁸ ifadesiyle dile getirilir.

Hikâyelerinde dil bilincine önem veren Ömer Seyfettin, hem "Ashab-ı Kehfimiz" hem de "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" hikâyesinde kadın, aile, millet ve dil arasında ilgi kurar. "Ashab-ı Kehfimiz"de bu ilgi öteki üzerinden anlatılır. Hikâyede Hayıkyan'a milletini sevdiren daha sonra evleneceği Hayganoş isimli bir Ermeni kızı olur. Yazar; kadın, aile ve millet arasındaki bağı Hayıkyan'ın vasıtasıyla aktarır:

'Milletini sev... 'dedikçe ben onu sevmeye başladım. Zaten hakiki bir kadın aşkıyla milliyet aşkının arasında ne fark vardı? Birinci aşk bizi 'nevi, aile' neticesine, ikincisi 'cemaat, umumi vicdan' iradesine götürür. Aşksız aile olamadığı gibi, kinsiz, taassupsuz bir milliyet de olamaz. (...)

Yine anlıyorum ki kadınlar olmasa, aşk olmasaydı, aile, saadet olmadığı gibi milliyetler de olmayacak, biz insanlar dünyada sefil ihtirassız, şanssız, rekabetsiz,

⁶⁷ Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s. 137-139.

⁶⁸ age.,s. 316.

miskin, perişan, nebatat gibi gelip geçecektik. Bize aşkı öğreten kadın aileyi de öğretiyor. Aile de mukaddes milliyet hislerini bizim dimağımıza ekliyor.⁶⁹

Hikâyede aile ve millet arasında hiçbir farkın olmadığını vurgulanması yanında, dilin öğretilmesinde ve korunmasında kadının etkisi üzerinde durulur. “Milletin beden bulmuş hâli” olan kadın, toplumun kimliğinin ve gelecekteki kaderinin temsil yükünü taşır.⁷⁰ “Ashab-ı Kehfimiz” hikâyesinde Ermeni Hayganuş “millî kimliğin saklanması ve diğer kimlikler içinde kaybolmayarak kendini koruması konusunda kadınlar[ın]”⁷¹ oynadığı önemli rolü gösterir. Hikâyede Hayganuş, kadının millî kimliğin korunmasındaki etkisini dil üzerinden ortaya koyar. Eşi Türkçe yazan Hayganuş, onu kendi diliyle yazmaya mecbur bırakır: “Hıçkırıyor: Niçin Türkçe yazıyorsun, Ermenice fena mı, kaba mı, adi mi?.. diyor. Kirpiklerinden kopan inci yanağına düşüyor. Oh, necip kadın!.. Anasının lisanını seven büyük kadın...”⁷²

“Fon Sadriştayn’ın Oğlu” hikâyesinde “asrın büyük dâhisi” diye tarif edilen millî şair Orhan, her şeyi annesinden öğrendiğini söyler; şiirindeki lirizmin, aldığı dinî terbiyenin ‘menbaı’ annesidir. Annesinin halktan aldığı ruhu, şaire halk sevgisini aşılır; şairin kafiyelerinde halkın tabirlerini, musikisinde halkın dilindeki ahengi kullanması yine bu şuurdan kaynaklanır. Bu düşünceler Ziya Gökalp’ın ‘halka doğru’ sözüyle ifadelendirdiği, millî kültür ve edebiyat bilincinin kaynağının hikâye vasıtasıyla dile getirilmesidir. Dil ve millî kimlik arasındaki ilişki yazarın millî bilincin uyanışını öteki üzerinden kurarak anlattığı “Primo Türk Çocuğu” hikâyesinde de verilir. Primo önce Türkçe öğrenir, sonra Türkçe ‘Oğuz’ ismini alır. Bu sıralama millî bilincin uyanmasında dilin önem sırasını da gösterir.

2.4. Millî Kimlik ve Din

Yazarın millî şuuru uyandırmak için öteki üzerinden kurguladığı diğer bir konu, dindir. Ömer Seyfettin Türklükte bir dinsizlik kokusu olduğunu fısıldayan milliyetsiz ve mefkûresiz politikacıların bununla gayr-ı millî olmanın garazını uyandırmak istediklerini söyler. Hâlbuki dinsiz bir millet olmaz, millet esasını kabul eden mutlaka din esasını da kabul edecektir.⁷³ Türkler dini ve dili bir olan millettir. Türk milletinin dini İslam, dili de Türkçedir.⁷⁴

⁶⁹ Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, s. 156-158.

⁷⁰ Yuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, s. 94-95.

⁷¹ Argunşah, “Ömer Seyfettin’de Millî Kimliğin İnşasında Kadın”, s. 70.

⁷² Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, s. 158.

⁷³ Ömer Seyfettin, *Bütün Nesirleri*, s. 442.

⁷⁴ age., s. 533.

"Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde yabancılaşmış ötekilerin din anlayışı Hoca Bâli Efendi üzerinden verilir. Önce dinsizlikte sonra da "Din-i İbrahîmî" diye adlandırdıkları Museviliğin, İseviliğin, Saibliğin ve İslam'ın birleşiminden oluşmuş bir dinde karar kılarlar. Hoca Bâli Efendi'ye göre İslam böyle bir dindir. Tanzimatçılar, milleti ortadan kaldırmalarına rağmen dine dokunmadıkları için "bıla tefrik-i cinsi ü millet" oluşturamamışlardır. Ömer Seyfettin birçok hikâyesinde aynı zihniyetin İslamiyet'le ilgili görüşlerini ele alır. "Mehdi" hikâyesi gibi bazı hikâyelerinde Osmanlı'nın geri kalışını ve yıkılışını aynı zihniyetin İslam dinine bağladığı görülür.

"Ashab-ı Kehfimiz"de eleştiren diğer bir dinî grup taassupkâr zümredir. Hikâyede bu zümre Hamdi Çavuş üzerinden somutlaştırılır. Şeriat getirmek isteyen, millet şuurundan uzak Hamdi Çavuş'un hayatını adadığı din davasında ne kadar cahil olduğu görülür. Yazar bu cehaleti "Şeriat ne demektir? Lütfen bana izahat verir misiniz?" sorusuna Hamdi Çavuş'un "Şeriat ne demek olduğunu ulema efendilerimizden git öğren. Benim sana öğretmek haddim değil. Belki yanlış bir şey söylerim de günaha girerim"⁷⁵ cevabıyla ortaya koyar.

3. Sonuç

Ziya Gökalp millî bilinci, millî bir ülküsü olmayan bir topluluktan ahlak, millî birlik ve özveri beklemenin saçma olduğunu söyler. Yaratılış olarak soylu bir millet olan Türklerin, toplumsal olarak bu derece yozlaşmaları, kendini tanımamaları ve millî sorumluluklarını bilmemelerinden ileri gelir. Türkçülük akımı, özellikle Tanzimatçı aydınların Osmanlılık düşüncüyle Türklüğün yüzüne çektiği "aldatıcı örtüyü"⁷⁶ kaldırarak Türklük şuurunu uyandırmak ister. Bu bir millet yaratma değil, Türk insanın aidiyet duygusunu bilince çıkarma, ona millî mefkûre kazandırma eylemidir.

Türkçülük fikrine sahip aydınlar millî şuru kazandırmak içinde halka edebiyat vasıtasıyla ulaşmak isterler. Bu anlamda;

...bazen edebiyatın sanat olmanın dışına çıkarak toplumsal bir işlev yüklenmesi gerekir. Millî edebiyat dönemi halkla edebiyatın buluştuğu, edebiyatın halka ulaştığı, halkı anlatan ve eğiten bir edebiyat dönemidir.⁷⁷

Ömer Seyfettin'in Millî Edebiyat dönemindeki hikâyelerinde bu amacı götüğü görülür. Yazar "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde, Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'in ilk yıllarına kadar hem devlet politikası olan hem de bazı aydınlar tarafında savunulan Osmanlılık fikrinin millet, dil ve din anlayışını

⁷⁵ Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, s. 120.

⁷⁶ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, s. 40-41.

⁷⁷ Argunşah, "Millî Kimlik Oluşturmada Edebiyatın Rolü ve Ziya Gökalp", s.130.

ironik bir şekilde eleştirir. Osmanlının hâkimiyeti altında yaşayan Müslümanlar dâhil tüm milletlerin etkilendiği, ancak “millet cereyanının tesir edemediği tek unsur kalmıştı: Türkler!”⁷⁸

Günlük tarzında yazılan hikâyede Osmanlı Kaynaşma Kulübü ismiyle kurdukları bir dernekte toplanan ve millet aidiyetini kaybetmiş Türk üyelerin suni bir Osmanlı yaratma hayalleri anlatılır. Kulübe devam eden üyelerin Türklüğü, Türkçeyi ve İslamiyet’i yok sayan yabancılaşmış kişiler olduğu görülür.

Ömer Seyfettin Türkçülük fikrini, bu hikâyesinde millî şuura ulaşmış milletler/öteki ve kendi milliyetine yabancılaşmış Türkler/yabancılaşmış öteki üzerinden anlatır. Çünkü millî kimliğin oluşmasında kendi kültür ve değerlerini tanımak kadar diğer milletler ve fikirler içerisindeki konumunu belirlemek de önemlidir. Millî kimliğini bilinçlilik hâlinde ziyade doğal bir durum olarak yaşayan bireyin aidiyet duygusu ancak bilince çıkarılarak örneğin farklı toplumlar ve yaşam biçimleri ile karşılaşma sonucunda ortak veya biz kimliğine doğru güçlendirebilir.

“Ashâb-ı Kehfimiz” hikâyesinde millî kimliğe sahip azınlıklar, Türklerin millî şuurunun uyanması ve biz bilincinin oluşması için itici bir görev üstlenir. Milliyetinin bilicine uyanmış milletler, henüz bu bilince sahip olmayan Türklerin şuursuz hâllerini fark ettiren ayna vazifesindeyken yaptıkları kötülükler ve besledikleri gizli niyetleriyle de Türklerin aidiyet duygusunu güçlendirirler.

Türkçülük hareketinin karşısındaki yabancılaşmış ötekiler ise Türkçülük fikrinin gerekliliğini ve gerçekçiliğini gösteren bir işleve sahiptir. Hikâyede topluma ve toplumun yaşadığı felakete ilgisiz, asra hâkim fikirlerden uzak kozmopolit bu kişilerin, birkaç asır öncesinde kalmış fikirleri ironik bir şekilde ortaya konur. Bu sayede yazar, Türklük fikrini reddeden ötekilerin inandırıcı olmadığını ortaya koyarken ötekine duyulacak tepkiden bir millî bilinç uyandırmayı amaçlar.

⁷⁸ Fuat Köprülü, *Köprülü’den Seçmeler*, s. 43.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif. *Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2011.
- Argunşah, Hülya. "Millî Kimlik Oluşturmada Edebiyatın Rolü ve Ziya Gökalp". *Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2010: 123-153.
- Argunşah, Hülya. *Ömer Seyfettin Hikâyeleri 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- Argunşah, Hülya. "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin İnşasında Kadın". *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu*. Ankara: Kibatek, 2017: s. 55-79.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Aydın, Suavi. "Popüler Kültür ve Milliyetçilik: Sokağın Hissi". *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet*. der. Simten Coşar- Aylin Özman. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015: 19-76.
- Dağ, Mustafa. "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Ortak Tarihi Bellek Açısından Millî Kimlik İnşası". *Hece: Hikâyenin Türkçe Sesi Ömer Seyfettin*. haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir. 23/265 (2019): 375-389.
- Durmuş, Mitat. "Ömer Seyfettin'in Anlatılarında Ötekinin Algılanışı ve Konumlandırılması ile Ötekinin Aynasında Şekillenen Kendilik Bilinci". *Hece: Hikâyenin Türkçe Sesi Ömer Seyfettin*. haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir. 23/265 (2019): 153-172.
- Enginün, İnci. "Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri". *Doğumunun Yüzdüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985, s. 37-49.
- Ziya Gökalp. *Yeni Hayat/Doğru Yol*. haz. Müjgân Cunbur. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Ziya Gökalp. *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Akvaryum Yayınevi, 2007.
- Jusdanis, Gregory. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Jung, Carl Gustav. *Dört Arketip*. çev. Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Köprülü, Fuat. *Köprülü'den Seçmeler*. haz. Orhan F. Köprülü. Millî Eğitim Bas., İstanbul: 1990.
- Kushner, David. *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu 1876-1908*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2000.
- Millas, Herkül. *Türk Romanı ve "Öteki"*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Nayır, Yaşar Nabi. *Tevfik Fikret*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1995.
- Polat, Nazım Hikmet. *Ashab-ı Kehfimiz*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.
- Ömer Seyfettin. *Bütün Nesirleri*. haz. Nazım H. Polat. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.
- Ömer Seyfettin. *Bütün Eserleri Hikâyeleri 1*. haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yay., 2017.
- Ömer Seyfettin. *Bütün Eserleri Hikâyeleri 3*. haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yay., 2017.
- Ömer Seyfettin. *Bütün Eserleri Hikâyeleri 4*. haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yay., 2017.
- Smith, Anthony D. *Millî Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Tuncer, Hüseyin. *Tanzimat Edebiyatı*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1996.
- Yener, Cemil. "Ömer Seyfettin'in Öykücülüğüne Bir Bakış". *Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi*. Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, s. 44-53.
- Yıldız, Recep. Sakine Demir. "Millî Kimliğin Oluşumunda Zihniyet". *Dumlupınar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (2003).
- [https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpuusbe/issue/4750/65260\(E.T. 10. 12. 2019\)](https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpuusbe/issue/4750/65260(E.T. 10. 12. 2019))
- Yuval-Davis, Nira. *Cinsiyet ve Millet*. çev. Ayşin Bektaş. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.